

УДК 336.711:336.717.3](447)"2014/2022"

ПРИЦЮК Людмила Анатоліївна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки
Вінницького національного технічного університету
ORCID ID: 0000-0001-6498-5978
e-mail: vatra2vatra@gmail.com

**ВПЛИВ ОБЛІКОВОЇ СТАВКИ НБУ НА БАНКІВСЬКІ ДЕПОЗИТИ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

У роботі розглянуті окремі фактори впливу на депозитну політику українських банків у періоди агресії Російської Федерації на сході України та окупації АР Крим (2014-2021 рр.) та повномасштабного вторгнення (2022р.). Досліджено вплив облікової ставки НБУ на формування депозитної політики банків у залежності від строків розміщення коштів у національній та іноземній валютах, визначені загальні тенденції депозитної політики банків щодо встановлення процентних ставок за депозитами протягом періоду воєнних дій на території України. Досліджено об'єми залучення ресурсів у розрізі економіки, встановлені тенденції щодо змін залучених коштів та фактори впливу зі сторони держави й банків на окремі сектори економіки, що сприяли збереженню та нарощуванню депозитного портфеля протягом 2014-2021 рр. Проведено аналіз процентних ставок за залученими депозитами домашніх господарств, які становлять найбільшу частку всіх залучених ресурсів банків. Встановлено, що фізичні особи змінили свої пріоритети, переорієнтувавшись з довгострокового розміщення власних коштів на короткострокові терміни або ж взагалі відмовлялись від строкового розміщення депозитів. Досліджено вплив облікової ставки на депозитну політику банків протягом періоду повномасштабної війни. Встановлено, що дія зовнішніх факторів була визначальною у цей період, а вплив облікової ставки виявся невідчутним. Визначено вплив рішень органів державної влади України та Національного банку на об'єми залучених коштів протягом 2022 р.

Ключові слова: облікова ставка НБУ, депозит, депозитна політика, процентна ставка, воєнні дії

JEL classification: G21, H56

DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.46.53>**1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ**

Облікова ставка НБУ є одним і найважливіших монетарних механізмів, який слугує, зокрема, основним орієнтиром вартості банківських ресурсів. Оскільки розмір облікової ставки залежить від макроекономічних показників, стану бюджету та грошово-кредитного ринку, то цілком закономірним є її нестабільність в умовах військових дій на сході України та наступної повномасштабної війни. Так як облікова ставка безпосередньо впливає на вартість залучених ресурсів, постає потреба

аналізу її впливу на зміну депозитного портфеля та ставок за депозитними вкладками юридичних і фізичних осіб.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Наукові дослідження з розвитку депозитних операцій, розробки та практичного застосування депозитної політики у банківській сфері та її оптимізації відображені у працях вітчизняних економістів, зокрема О. Коваленко [2], О. Рудакова [3], О. Васюренка, Л. Кіндрацької, М. Савлука, Л. Вороніної, та інших. Розробкою основних засад монетарної політики та визначення основних елементів

грошово-кредитної політики у період воєнного стану займались також фахівці Національного банку України. Серед іншого, вченими досліджувались особливості функціонування депозитної політики в кризових умовах у фінансово-економічній сфері.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проаналізувати вплив облікової ставки Національного банку України на формування депозитної політики банків у кризові періоди, пов'язані з воєнними діями як на обмеженій, так і на всій території України та визначити її вплив на доходність та об'єм депозитів.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні залежності обсягів депозитного портфеля банків та величини процентної ставки за залученими строковими коштами від значення облікової ставки центрального банку України. Результати такого дослідження мають свої особливості, оскільки додатковими факторами впливу на розміри і доходність депозитів є ті, що спричинені військовою агресією Російської Федерації.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Фінансові втрати банківської системи в результаті російської агресії умовно можна поділити на два етапи: 2014-2021рр. та 2022 рік.

У 2014 р. Україна перестала контролювати окремі території: АР Крим та частину Луганської і Донецької областей, а, отже, були втрачені активи банківських установ у цих районах. Військові дії в Україні суттєво загострили кризу банківської системи та стали каталізатором процесу проведення реформи щодо її очищення протягом наступних років. У результаті за період з 01.01.2014 по 01.08.2021 р. було виведено з ринку 108 банківських установ, зокрема, за порушення фінансового моніторингу, непрозору структуру власності, невиконання нормативів, незадовільного фінансового стану. Також суттєво зросла частка державних банків. Так, частка державних банків у чистих активах до початку повномасштабного вторгнення Росії становила 46,7%, у коштах населення – 55.5% [1].

Впродовж усіх цих років Національний банк стримував вплив негативних кризових факторів шляхом застосування зваженої монетарної політики, основним інструментом якої є облікова ставка. Хоча вітчизняний центральний банк ще з 1992 р. встановлював облікову ставку, використовувати її як інструмент монетарної політики почав лише з 2015 р. На рис.1 продемонстровано значення облікової ставка НБУ протягом першого періоду дослідження. Як видно з даних рисунку 1, облікова ставка НБУ демонструвала різке зростання (з 9,5% до 30%) протягом першого року військових дій в Україні та часткової окупації окремих територій країни.

Вже, починаючи з другої половини 2015 р. центральним банком було запроваджені заходи, що дозволили поетапно зменшити розмір ставки та довести її значення до 12,5% 26.05.2017 р.

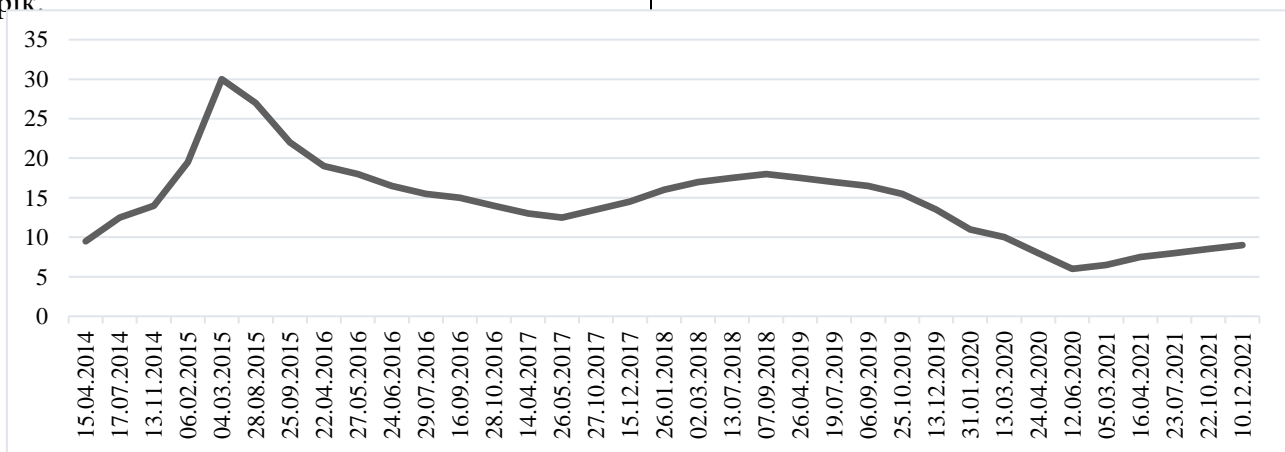

Рис. 1 Облікова ставка НБУ протягом 2014-2021 рр. [1]

Протягом наступного року відбулося її підвищення на 6 пунктів, однак, невдовзі зафіксоване зниження зазначеного показника. З середини 2020 р. його значення було 6% – найнижче за період дослідження. Облікова ставка у вигляді однозначного числа проіснувала до кінця 2021 р., досягнувши 9%.

У роботі наведені дані щодо ставок за депозитними вкладками у національній та іноземній валюті фізичних осіб (рис. 2) та суб'єктів господарювання (рис.3). Зазначимо, що у графіках представлені середні ставки за депозитами, що використовувались на кінець календарного року. Слід також враховувати, що ставки за депозитними вкладками формуються банками у відповідності до їхньої депозитної політики, яка враховує інтереси банків, інтереси вкладників та інтереси держави [2].

На графіках підтверджується певна залежність між пропонованими банками процентними ставками за депозитами та обліковою ставкою НБУ, однак, вона не є повною. Так, проценти за депозитними вкладками фізичних осіб у національній валюті зросли незначно протягом 2014-2015 рр. – на 0,4-0,9%, а за довгостроковими вкладками суб'єктів господарювання у національній валюті взагалі скоротилися більш ніж на 2%, у той час як облікова ставка НБУ протягом цього періоду зросла більш ніж втричі. Пряму залежність від облікової ставки натомість показав графік, де демонструються процентні ставки за короткостроковими депозитами, розміщеними в національній валюті (зросли на 5%). Також графіки, зображені на рис. 3, демонструють суттєві відмінності між процентними ставками за короткостроковими і довгостроковими депозитами суб'єктів

господарювання у національній валюті. Пояснити таку тенденцію можна прагненням банків залучити кошти саме на довгий період з однієї сторони і небажанням юридичних осіб нести певні ризики у період фінансової нестабільності, розміщуючи кошти на довгострокові депозити або ж відсутність вільних коштів для розміщення їх на тривалій час.

Графіки, на яких представлені ставки за депозитами як фізичних, так і юридичних осіб у іноземній валюті фактично не відображають залежність від змін облікової ставки НБУ. Процентні ставки за такими депозитами знижуються протягом усього періоду дослідження, що свідчить про обмежену потребу банківських установ у ресурсах в іноземній валюті.

Дані, представлені на рис. 4, демонструють розмір залучених коштів українськими банками за окремими категоріями вкладників. Найбільші суми протягом усього періоду дослідження залучені банками від фізичних осіб, у тому числі й фізичних осіб підприємців. З 2014 р. по 2021 р. сума зросла на 376017 млн грн., або у 1,89 рази. Лише у 2015 р. сума залучених коштів фізичних осіб незначно скоротилась – на 1,7%, відновивши зростання вже у наступному періоді.

Розмір розміщення коштів державними та недержавними фінансовими корпораціями, виходячи із даних діаграми, також немає прямого зв'язку з обліковою ставкою НБУ.

Їхній розмір за весь період зріс найбільше – у 2,9 рази, продемонструвавши стале зростання, окрім незначного (0,37%) падіння у 2018 р.

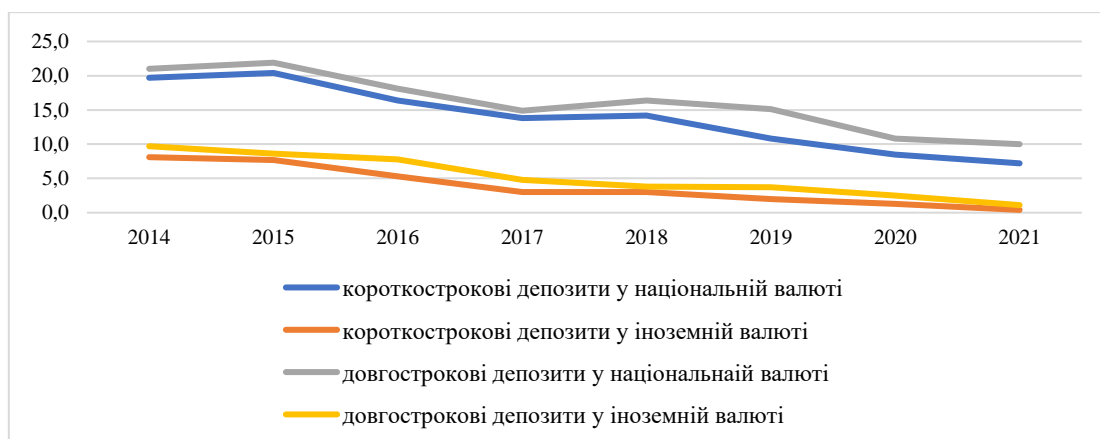

Рис. 2 Процентні ставки за депозитним вкладками фізичних осіб у 2014-2021 рр. (складено за [1])

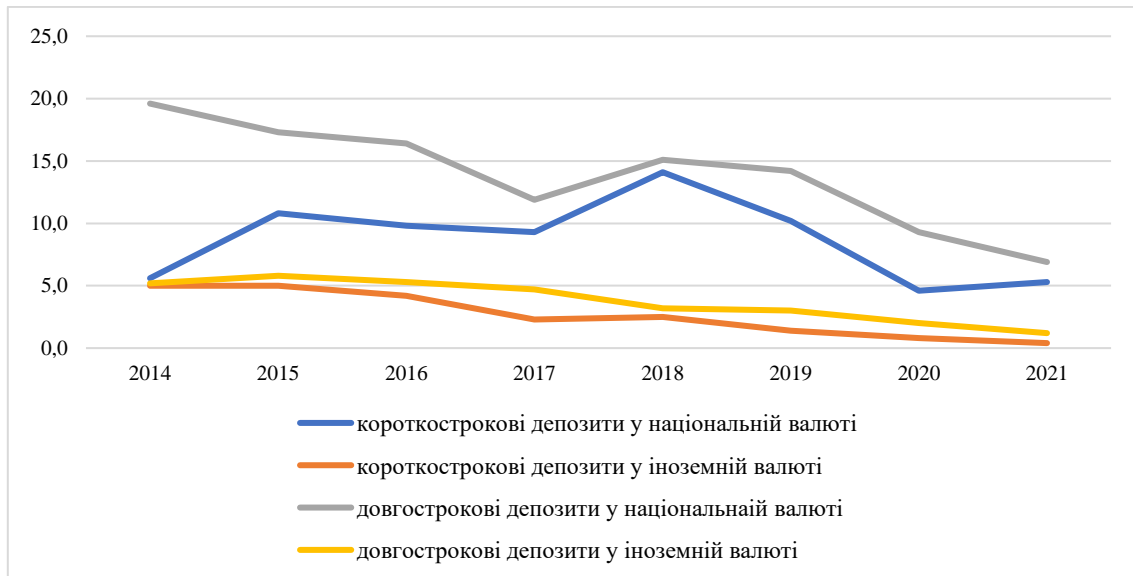

Рис. 3 Процентні ставки за депозитним вкладом суб'єктів господарювання у 2014-2021 рр. (складено за [1])

Кошти інших фінансових корпорацій, розміщені на депозитних рахунках, демонструють тенденцію до незначного спаду і зростання протягом 2014-2019 рр. та різкого зростання у 2020-2021 рр. Установи, що

відносяться до сектору державного управління розміщують у банках на депозитних рахунках порівняно незначні суми. Слід відмітити їхнє значне зростання у 2017-2019рр. і скорочення у наступні роки.

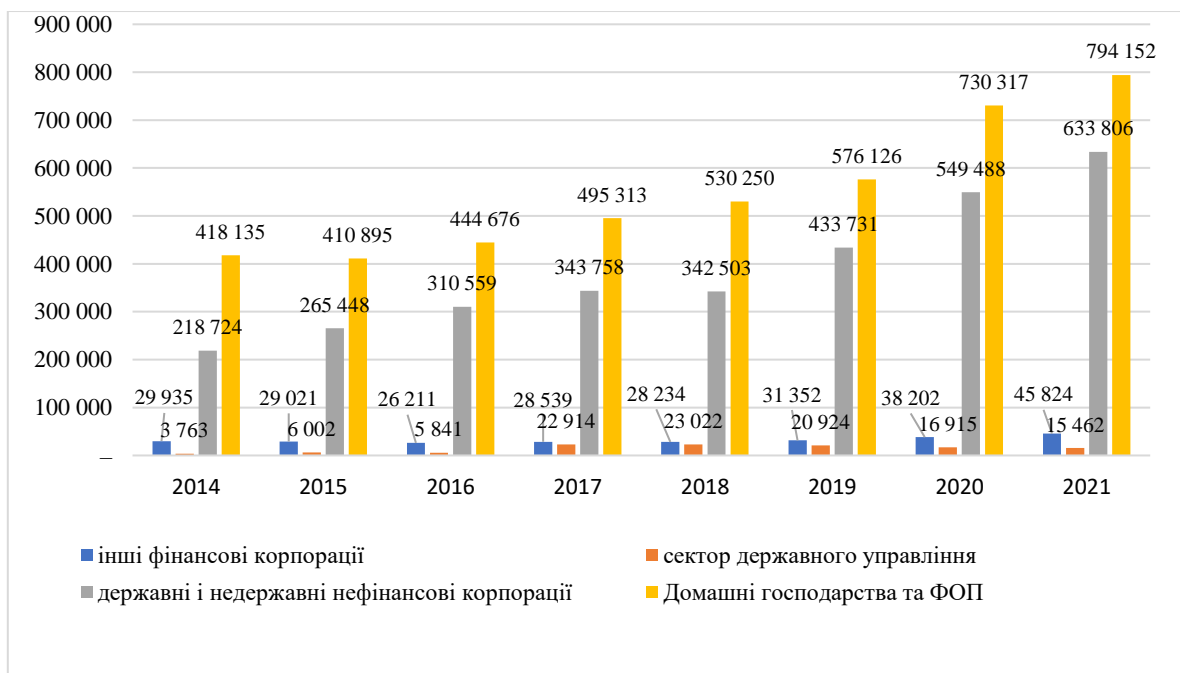

Рис. 4 Залучені кошти українськими банками у 2014-2021рр., млн. грн. (складено за [1])

Виходячи з того, що частка депозитів фізичних осіб, залучених українськими банками є найбільшою, варто проаналізувати залишок за такими вкладом в залежності від строків їх розміщення. На рис. 5 представлено узагальнений залишок коштів у національній та іноземній валюті за депозитними вкладом фізичних осіб у розрізі строків погашення. Судячи з графіка, громадяни нашої держави

неохоче розміщують свої кошти на тривалий строк. Так, загальна сума депозитів, розміщених на строк понад 2 роки становила у 2014 р. 14577 млн грн., у 2016 р. це значення знизилася до 5382 млн грн., однак у 2021 р. банкам вдалося дещо наростити депозитний портфель до 9955 млн грн. Тенденція громадян до розміщення коштів на більш короткий термін була актуальною і для

депозитів із терміном від 1 до 2 років. Такі вклади скоротилися у 1.7 разів і становили у 2021 р. 101748 млн грн.

Дещо інша ситуація склалася з депозитами, розміщеними на строк до одного року. Якщо в депозитному портфелі банків у 2014 р. переважали кошти, розміщені на строк від 1 до 2 років, то вже у 2015 р. переважали вклади, внесені на строк до 1 року. Саме такі кошти превалювали у банківській системі до 2019 р. Пояснюється це, зокрема, й тим, що банки, відчуваючи недовіру і побоювання клієнтів, запропонували їм досить гнучкі депозитні продукти, на кшталт тижневих, десятиденних або місячних депозитів з можливістю пролонгації. Після 2019 р. суми за строковими депозитами фізичних осіб (до 1 року) стали скорочуватися. Саме у цей час багато фізичних осіб почали купувати ОВДП. Така інвестиція мала наступні переваги перед депозитними вкладками:

- можна заощаджувати суму, що становить 19,5% від нарахованих процентів, оскільки з податок та доходи фізичних осіб і військовий збір з доходу за облігаціями не утримуються;

- повернення коштів гарантується державою;

- пропонувались різні терміни і валюта розміщення облігацій.

Протягом періоду дослідження громадяни відчували нестабільність ситуації і побоювались втратити свої заощадження. Тому вони, відмовляючись від додаткового доходу у вигляді процентів, залишали свої кошти на поточних рахунках або ж розміщували їх на так званих мобільних заощадженнях, що передбачає вільне управління коштами та отримання невеликого доходу. Такі настрої населення призвели до того, що залишок коштів на вимогу протягом 2014-2021 рр. зріс у 4,7 рази до 473242 млн грн.

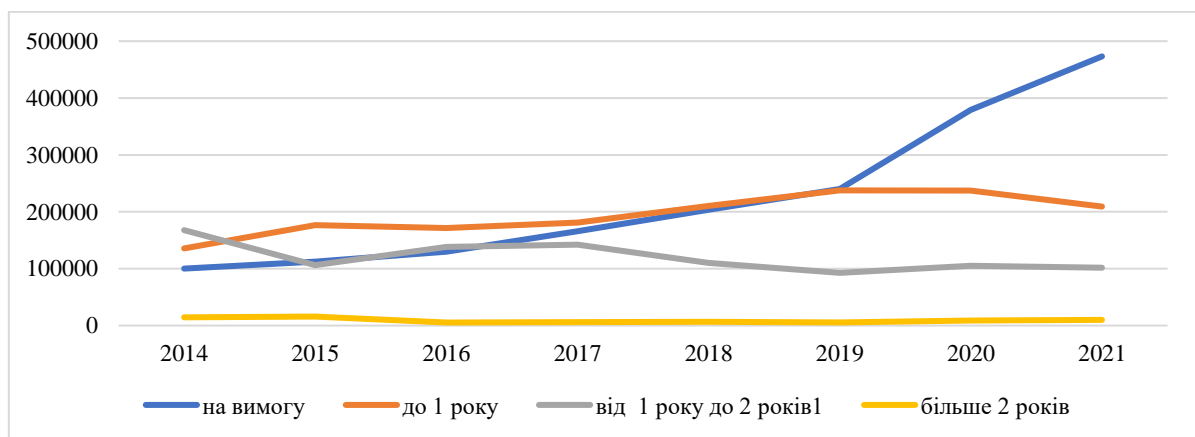

Рис. 5 Депозити домашніх господарств у розрізі строків погашення 2014-2021 рр., млн. грн. (складено за [1])

Другий етап дослідження пов'язаний з періодом 2022 р. – повномасштабним вторгненням російського війська в Україну. Тут варто відмітити своєчасні і правильні заходи, вжиті Національним банком, що мали на меті недопущення паніки у банківському секторі та збереження стабільності банківської системи. Дії НБУ були спрямовані, передусім на обмеження готівкового обігу та призупинення роботи валютного ринку. Натомість безготівкові операції здійснювались без обмежень. Такі заходи сприяли стабільній роботі банківської системи, якій вдалося у воєнний час управляти своїм депозитним портфелем та

здійснювати переважну кількість банківських операцій. Облікову ставку НБУ у 2022 р. підвищував двічі – 21.01.2022 р. до рівня 10% та 03.06.2022 р. – 25%.

Дані, представлені у діаграмі на рис. 6 свідчать, що лише державні і недержавні нефінансові корпорації протягом січня-вересня 2022 р. дещо зменшили залишки на депозитних рахунках, що напряму пов'язане з воєнними діями в Україні, оскільки частина підприємств згорнула або ж повністю втратила свій бізнес. Натомість депозити фізичних осіб зросли на 189223 млн грн. Депозити інших фінансових корпорацій та сектору державного управління протягом

дев'яти місяців також продемонстрували зростання на 6428 млн грн. та 23371 млн грн. відповідно. У 2022 р. зберігалася тенденція щодо скорочення сум, розміщених за

довгостроковими угодами та зростання залишків коштів за депозитами на вимогу, проілюстрована на рис. 5.

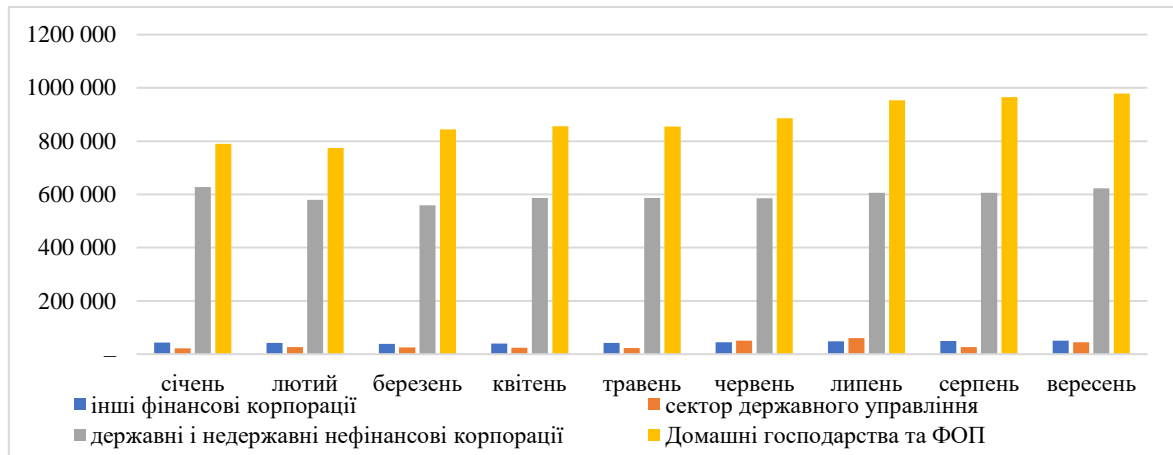

Рис. 6 Залучені кошти українськими банками у 2022рр., млн. грн. (складено за [1])

Пояснити це можна не лише тривожними настроями громадян і низькою доходністю депозитів, а й більш привабливою пропозицією довгострокового залучення коштів на купівлю облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та/або військових облігацій. Також слід зазначити, що протягом 2022 р. відбувається девальвація національної валюти, а, отже, незмінна сума за вкладом у іноземній валюті відображається у балансі комерційного банку і звітності НБУ у

більшому розмірі (відповідно до поточного курсу іноземної валюти).

У поточному році банки, втративши чималу суму своїх активів, визначають проценти за депозитними вкладами без прив'язки до облікової ставки, про що свідчать графік, зображений на рис. 7. Дані свідчать відсутність впливу облікової ставки на проценти за банківськими депозитами протягом січня-вересня 2022 р.

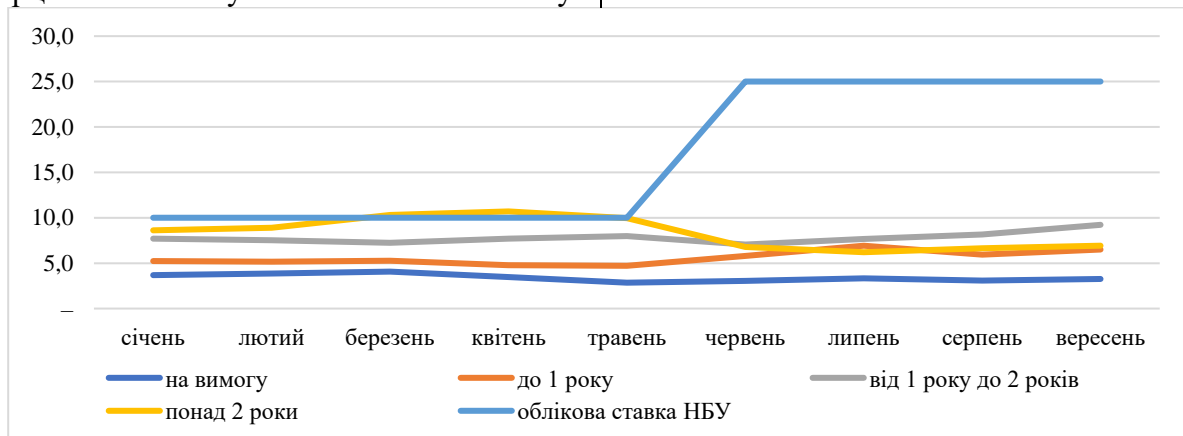

Рис. 7 Облікова ставка НБУ та середньозважені процентні ставки за депозитним вкладом фізичних осіб у січні-вересні 2022 р. (складено за [1])

Слід зауважити, що, починаючи з серпня 2022 р. окремі банки почали підвищувати ставку за депозитними вкладом. Першими це почали робити українські приватні банки, що не відносяться до групи великих банків. Окремі державні банки (ПАТ Укргазбанк та ПАТ Укресімбанк) також дещо підвищили ставки. Однак, переважна кількість банків з

іноземним капіталом та найбільші державні банки, які, вочевидь, не мають проблем із ресурсами проценти не підвищили або ж підвищили їх несуттєво. Ставки за депозитами фізичних осіб, запропоновані провідними українськими банками, наведені у таблиці 1.

Ставки за депозитними вкладками окремих українських банків станом на 01.11.2022 р. [4-9]

	Процентна ставка за строками розміщення, %		
	3 місяці	6 місяців	1 рік
ПАТ Ощадбанк	8	9	9,5
ПАТ Укрексімбанк	7,3	8,5-12,5	9,5-13,5
ПАТ Укргазбанк	12	12,5-14	14
ПАТ Райффайзенбанк	6,5	7,5	8,5
ПАТ Приватбанк	4,5	5,5	6
АТ КІБ	13,75	17	17,5

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Депозитна політика банку визначається багатьма факторами та розраховується з урахуванням визначених показників [3]. Одним із визначальних факторів, що завдають впливу депозитній політиці банків є облікова ставка НБУ. Однак, на процес формування ставки за депозитами значною мірою впливають зовнішні фактори, у даному випадку воєнна агресія проти нашої держави.

Вплив облікової ставки НБУ на проценти за залученими коштами є суттєвим протягом обмежених воєнних дій у 2014-2021 рр. Однак, у 2022 р., починаючи від часу повномасштабного вторгнення, вплив облікової ставки не є визначальним.

Результати дослідження також засвідчують, що, не зважаючи на зовнішні фактори, юридичні і фізичні особи продовжують зберігати тимчасово вільні кошти в банківських установах та навіть нарощувати їх. Такій ситуації сприяло прийняття 01.04.2022 р. Верховною Радою України змін до Закону «Про систему

гарантування вкладів фізичних осіб» щодо гарантування повернення вкладів фізичних осіб у повному розмірі вкладу та процентів за ним [10]. Також банки почали масово пропонувати депозитні програми короткострокового розміщення вкладу з подальшою можливістю їх пролонгації. Такі депозити є малодоходні для вкладників, мало витратні, однак, непрогнозовані для банків.

Враховуючи невелику доходність для вкладників депозитних вкладів, частина тимчасово вільних коштів була переміщена у ОВДП та/або військові облигації. Фізичні особи ймовірно й надалі будуть купувати державні цінні папери за умови їх вищої у порівнянні з банками доходності. Тому, за наявності потреби у додаткових ресурсах банкам слід переглядати тарифи та підвищувати проценти за депозитними вкладками.

Протягом дії воєнного часу найменшими темпами нарощували процентну ставку за депозитними вкладками державні банки та банки з іноземним капіталом, оскільки вони найменш потребували ресурсів та користувалися вищою довірою вкладників.

Література

1. Офіційний сайт Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-02.pdf?v=4
2. Коваленко О.М. Депозитна політика банків України та її вплив на залучення депозитних ресурсів. *Інвестиції: практика і досвід*. 2017. № 2. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2017/9.pdf
3. Рудаков О. М. Методика розрахунку ціни залучених ресурсів в рамках формування ефективної процентної політики банку. *Ефективна економіка*. 2015. №10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4379>
4. Офіційний сайт ПАТ Ощадбанк URL: <https://www.oschadbank.ua/deposits>
5. Офіційний сайт АТ «Комерційний індустріальний банк»: URL: <https://cib.com.ua/uk/private/products/depoziti>
6. Офіційний сайт ПАТ Приватбанк URL: <https://privatbank.ua/depozit>
7. Офіційний сайт ПАТ Укрексімбанк URL: <https://www.eximb.com.ua/business/privatnym-klientam/privatnym-klientam-depozyty/>
8. Офіційний сайт ПАТ Укргазбанк URL: <https://www.ukrgasbank.com/private/deposits/>
9. Офіційний сайт ПАТ Райффайзен банк URL: <https://raiffeisen.ua/privatnim-osobam/depoziti>
10. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/ed20120223#Text>

References

1. Official site of the National Bank of Ukraine (2022). Available at: URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-02.pdf?v=4
2. Kovalenko O. (2017). Depozytna polityka bankiv Ukrainy ta yii vplyv na zaluchennia depozytnykh resursiv. *Investments: practice and experience*, no 2. Available at: URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2017/9.pdf
3. Rudakov O. (2015) Metodyka rozrakhunku tsiny zaluchenykh resursiv v ramkakh formuvannia efektyvnoi protsentnoi polityky banku. *Efficient econom*, no 10. Available at: URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4379>
4. Official site of JSC Oschadbank (2022). Available at: URL: <https://www.oschadbank.ua/deposits>
5. Official site of JSC Commercial Industrial Bank (2022). Available at: URL: <https://cib.com.ua/uk/private/products/depoziti>
6. Official site of JSC Privatbank (2022). Available at: URL: <https://privatbank.ua/depozit>
7. Official site of JSC Eximbank (2022). Available at: URL: <https://www.eximb.com.ua/business/pryvattym-klientam/pryvattym-klientam-depozyty/>
8. Official site of JSC Ukrgasbank (2022). Available at: URL: <https://www.ukrgasbank.com/private/deposits/>
9. Official site of JSC Raiffeisenbank (2022). Available at: URL: <https://raiffeisen.ua/privatnim-osobam/depoziti>
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012). The Law of Ukraine «About the system of guaranteeing deposits of individuals», available at: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/ed20120223#Text>

Abstract

PRYTSIUK Liudmyla

The influence of the NBU key policy rate on bank deposits during the war

The work considers individual factors influencing the deposit policy of Ukrainian banks during the two periods of the aggression of the Russian Federation in the east of Ukraine and the occupation of the Autonomous Republic of Crimea (2014-2021) and the full-scale invasion (2022). The specified period in particular is characterized by radical and mostly successful reforms carried out in the banking system of Ukraine which affected its stable operation during the period of hostilities. The article examines the influence of the NBU Key Policy Rate on the formation of the deposit policy of banks depending on the terms of placement of funds in national and foreign currencies, the general trends of the deposit policy of banks regarding the establishment of interest rates on deposits during the period of military operations on the territory of Ukraine are determined. The volume of funds raised in the economy was studied, trends were established regarding changes in the resources raised and factors of influence from the state and banks on certain sectors of the economy which contributed to the preservation and growth of the deposit portfolio during 2014-2021. An analysis of interest rates on raised household deposits was carried out which make up the largest share of all involved bank resources. It has been established that individuals have changed their priorities reorienting themselves from long-term placement of their own funds to short-term ones or have refused to place term deposits altogether. The influence of the discount rate on the deposit policy of banks during the period of full-scale war is studied. It was established that the effect of external factors was decisive in this period and the influence of the NBU Key Policy Rate was insignificant. The work also determines the impact of decisions made by the state authorities of Ukraine and the National Bank on the volume of resources involved during the period of a full-scale invasion in 2022.

Keywords: NBU Key Policy Rate, deposit, deposit policy, interest rate, military operations

Стаття надійшла до редакції 20.11.2022 р.

Бібліографічний опис статті:

Прицюк Л. А. Вплив облікової ставки НБУ на банківські депозити в умовах війни. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 4. С. 46-53.

Prytsiuk L. (2022) The influence of the NBU key policy rate on bank deposits during the war. *Innovation and Sustainability*, no. 4, pp. 46-53.